

Anna-Maria Isola ja Elina Turunen
Syrjäytymisestä selviytymiseen Suomessa
Köyhyydestä ja sosiaalisista mahdollisuuksista kertovan
laadullisen seuranta-aineiston (2006–2012) kuvaus

Kirjoittajat

Anna-Maria Isola, VTT, tutkijatohtori
Turunen, Elina, VTM, tohtorikoulutettava

Helsingin yliopisto, etunimi.sukunimi@helsinki.fi

© Kirjoittajat ja Kelan tutkimusosasto

Työpapereita-sarjan julkaisut ovat keskustelun avauksia tai alustavia tutkimusraportteja.

www.kela.fi/tutkimus

ISSN 2323-9239

Helsinki 2014

Sisältö

Tiivistelmä	4
1 Johdanto	5
2 Selviytymisen käsitteestä ja aiempi tutkimus	6
2.1 Selviytyminen yksilön ominaisuutena	7
2.2 Selviytyminen toimintakykenä ja toiminnan edellytyksinä rakenteissa	8
2.3 Aikaisempi empiirinen tutkimus selviytymisestä	10
3 Aineistojen esittelyt	12
3.1 Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä II	13
3.2 Kirkon diakoniarahaston aineisto	18
3.3 Haastattelujen kerääminen	19
4 Pohdintaa aineiston luonteesta	21
4.1 Haastattelu- ja kirjoitusaineistojen eroista	21
4.2 Aineiston pätevydestä	23
4.3 Tutkimusetiikka ja yhteiskunnallinen vaikuttavuus	26
Lähteet	27
Liite 1. Kirjoituskutsu I	32
Liite 2. Kirje diakoniatyöntekijöille	34
Liite 3. Tutkimuspyyntö Diakoniarahaston asiakkaille	35
Liite 4. Haastattelurunko	37

Tiivistelmä

Syrjäytymisestä selviytymiseen Suomessa -tutkimushankkeessa kerättiin kolme laadullista seuranta-aineistoa. Ensimmäinen osa koostuu Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä -kirjoituskilpailun 134 kirjoituksesta vuodelta 2006 ja samojen henkilöiden uusista kirjoituksista vuodelta 2012. Yhteensä kirjoituksia on 268. Toisen kokonaisuuden muodostavat saman kirjoituskilpailun 13 kirjoitusta vuodelta 2006 ja samojen henkilöiden haastattelut vuodelta 2012. Nämä kaksi kokonaisuutta on arkistoitu Yhteiskuntatieteelliseen tietoaarkistoon. Kolmas aineisto koostuu diakoniarahaston avustushakemuksista joko vuodelta 2007 tai 2008 sekä näiden perusteella vuonna 2012 kerätyistä kahdestakymmenestä haastattelusta. Aineiston avulla tutkitaan ihmisten prosessinomaista selviytymistä köyhyydessä ja köyhyydestä.

Sosiaalipoliittisessa tutkimuksessa selviytymisen käsitteellä ei ole systemaattista ja vakiintunutta sisältöä. Käsittelemme selviytymisen käsitteen erilaisia lähestymistapoja, kuten selviytymistä yksilön ominaisuutena ja toimintakyknä ja esittelemme aiheesta tehtyä aiempaa tutkimusta. Käymme sitten läpi aineiston keruuta ja siihen liittyviä valintoja sekä pohdimme aineiston pätevyyttä ja tutkimusetiikkaa. Syrjäytymisestä selviytymiseen Suomessa -aineiston esittely on suunnattu pääasiassa seuranta-aineistoa käyttäville tutkijoille.

1 Johdanto

Syrjäytymisestä selviytymiseen Suomessa -tutkimushankkeessa (myöhemmin käytetään lyhennettä SSS) tutkitaan köyhyyttä selviytymisen näkökulmasta: miten köyhyyttä ja vaikeuksia kokeneet ihmiset ovat selviytyneet vaikeuksissa ja niiden yli. Sosiaalitieteellisessä tutkimuksessa kuvataan monipuolisesti köyhyyden syitä ja seurauksia. Tiedetään esimerkiksi, että väliaikaisiksi tarkoitettut toimeentulotukiasiakkuudet pitkittyvät helposti; puoli vuotta kestänyt työttömyys saattaa jo alentaa työnhakijan toimintakykyä (Kerätär ja Karjalainen 2010); sairaus köyhdyttää ja köyhyys sairastuttaa ja että vaikeuksilla on tapana kasaantua (Hiilamo ym. 2011).

Selviytyminen on prosessi. Köyhyystutkimus ei ole vielä mielestämme tavoittanut, jäsentänyt ja teoretisoinut niitä tekijöitä, jotka ovat edistävät selviytymistä. Samojen ihmisten pitkän aikavälin prosessiluontoista selviytymistä on tutkittu sangen vähän. Sosiaalitieteellinen tutkimus antaa syrjäytymisestä ja selviytymisestä pysäytyskuvan: tietoa kerätään ja analysoidaan, mutta havaintojoukko vaihtuu tutkimuksesta toiseen. Kun on kyse pienituloisuudesta ja sosiaalisista vaikeuksista, ihmisten tilanteet muuttuvat usein hitaasti ja muutokseen kuuluu ylä- ja alamäkiä. Kohderyhmää on kuunneltava tarkasti, jotta voidaan luoda tehokasta politiikkaa. Jos politiikan ja sen kohderyhmän taustaolettamukset ja tulkinnat suuresti eroavat, kohderyhmä saattaa asettua henkiseen vastarintaan, jolloin hyvätkin aiheet voivat valua hukkaan.

Syrjäytymisestä selviytymiseen Suomessa -tutkimushanke on itsenäinen jatko *Viimeisellä luukulla* (Juntunen ym. 2006) ja *Sairas köyhyys* (Kinnunen 2009) -tutkimuksille, joissa tutkimusasetelma rakennettiin evankelisluterilaisen kirkon diakoniatyön varaan. SSS-hankkeessa kerätty seuranta-aineisto on jatkoa Tiede, taide ja köyhä kansa ry:n keräämälle Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä -aineistolle, joka kattaa noin 850 kirjoitusta (Isola ym. 2007). SSS-hankkeen aineistonkeruun mahdollisti Kansaneläkelaitoksen KKRL12-rahoitus ja Suomen evankelisluterilaisen kirkon syrjäytymisen ehkäisyn rahaston rahoitus. Keräsimme kolme laadullista pitkittäisaineistoa pienituloisilta ja elämässään erilaisia vaikeuksia kokeneilta ihmisiltä rikastaaksemme niin yhteiskuntapoliittista keskustelua kuin selviytymisen prosessiluonteeseen liittyvää tutkimusta. Aineisto kerättiin pääasiallisesti vuoden 2012 keväällä ja kesällä, minkä jälkeen kirjoitukset ja haastattelut litteroitiin ja suurin osa niistä arkistoitiin Yhteiskuntatieteelliseen tietoaarkistoon.

Neljä tutkimusryhmämme jäsentä on ollut perustamassa Kuka kuuntelee köyhää? -verkostoa vuonna 2008. Maaliskuussa 2013 järjestimme yhdessä verkoston kanssa Suuren selviytymisillan, jonne tätä aineistoa tuottaneita ihmisiä kutsuttiin keskustelemaan. Tilaisuutta emännöi sosiaali- ja ter-

veysministeri Paula Risikko, ja paikalla oli kymmenkunta kansanedustajaa, useimmat heistä eduskunnan köyhyysryhmän jäseniä.

Köyhyydestä on vaikea kertoa julkisesti. Kertomatta jättäminen on hauras mutta tuiki tarpeellinen suoja yksilölle, joka ei usko tulevansa kuulluksi ja joka pelkää köyhyyden seuralaista, häpeää. Kun tällainen yksilö uskaltautuu kaltaistensa kanssa jakamaan kokemuksiaan, on vahvistumisen ja yhteiskunnallisen vaikuttamisen tarve sitäkin voimakkaampi. Seuraavat lainaukset tiivistävät niitä tunteita, joita aineiston tuottamiseen osallistuneilla on ollut.

”Illasta jäi hyvä fiilis, sellainen, että sanomallamme on ’merkitys’, meitä kuunneltiin.”

”Osallistujat kertoivat kokemuksiaan vaikeista elämäntilanteistaan ja siitä, kuinka he olivat selviytyneet. Ehkä minulla ei sittenkään ole leimaa otsassani, että tässä istuu köyhä, joka on sössinyt elämässään kaiken. Meitähän on muitakin. Minä en ole yksin tämän asian kanssa. Ensimmäisen kerran elämässäni minäkin kerroin yleisön edessä kokemuksistani. Kynnys oli korkea. En olisi voinut koskaan kuvitella, että tekisin sen julkisesti. Näin vain tein ja voi, kuinka vapauttavaa se oli!”

Keskustelua on jatkettu Kuka kuuntelee köyhää? -verkoston Facebook-seinällä, jonne on nostettu keskusteluun tutkimuksen teemoja ja josta on saatu keskustelunavauksia tutkimushankkeen blogiin. Koska ryhmä on julkinen, tämä sosiaalisessa mediassa käyty keskustelu voisi tarjota vuorovaikutteisen lisäaineiston tutkijalle.

Tässä työpaperissa avaamme ensin selviytymisen käsitettä ja teemme pienen kirjallisuuskatsauksen siihen, miten selviytymistutkimusta on raportoitu englannin ja saksan kielillä. Sitten kuvaamme aineiston keruun. Lopuksi pohdimme aineiston pätevyyttä ja tutkimusetiikkaa.

2 Selviytymisen käsitteestä ja aiempi tutkimus

Selviytyminen analyttisena käsitteenä laajenee sisällöllisesti useaan suuntaan. Jos selviytymisen käsitettä ei määritellä riittävän tarkasti, tutkimuksen tulosten tulkinta ja arvioiminen vaikeutuvat. On silti hyödytöntä lyödä ennalta lukkoon selviytymisen käsitteen sisältöä, sillä vastauksen empiiriseen kysymykseen ”mitä selviytyminen suomalaisille tarkoittaa” saa parhaiten empiriaan katsomalla. Oletamme siis, että Syrjäytymisestä selviytymiseen Suomessa -seuranta-aineisto ennen pitkää vastaa kysymykseemme.

Selviytyminen määrittyy aineistomme teksteissä esimerkiksi henkiinjäämisinä, päivästä toiseen sinnittelynä, toiveena ihmisarvoisesta elämästä, kohtuullisena terveytenä, riittävänä ja ravitsevana ruokana, käteisenä rahana ja virkistäytymisenä tai itsensä toteuttamisena. Selviytymistä on yhteiskunta- ja käyttäytymistieteellisessä tutkimuksessa analysoitu ja jäsennetty paitsi selviytymisen myös resilienssin, toimintamahdollisuuksien ja -kyvyn ja hyvinvoinnin erilaisten ulottuvuuksien avulla.

2.1 Selviytyminen yksilön ominaisuutena

Sosiaalipoliittisessa tutkimuksessa selviytymistä käsitteenä ei ole käytetty systemaattisesti ja vakiintuneesti, vaan sillä tunnutaan viitattavan isoon joukkoon toimintoja, tavoitteita ja merkityksiä. Sen sijaan erityisesti psykologia ja sosiaalipsykologia, jotka ovat käsitteen omalta osaltaan pitkälle operationalisoineet, suosivat selviytymistä analyttisena käsitteenä (ks. Rönkä 1992; Kokkonen 1992). Sosiaalipsykologiassa selviytymisellä (*coping*) kuvataan pääsääntöisesti yksilön kykyä hallita uhkaava tilanne ja siihen liittyviä tunteita. (esim. Lazarus ja Folk 1984). Selviytyminen tarkoittaa tällöin niitä tiedonkäsittelyyn ja käyttäytymiseen liittyviä keinoja ja pyrkimyksiä, joilla voidaan hallita tiettyjä ulkoisia ja/tai sisäisiä vaatimuksia ja jotka voivat verottaa tai lisätä yksilön toimintamahdollisuuksia. Sosiaalipsykologisesti selviytyminen tähtää joko stressaavien emootioiden sääntelyyn tai siihen, että yksilön ja ympäristön välinen ahdistava suhde muuttuu. Siten selviytymisellä viitataan prosessiin, joka liittyy sekä tunteisiin että ongelmanratkaisuun. (Folkman ym. 1986.)

Psykologiassa erotellaan hallintakeinot (*coping*) puolustuskeinoista (*defenssi*). Defenssien liiallinen käyttö voi johtaa kokemusmaailman kaventumiseen, kun taas niiden vähäinen käyttö saattaa häiritä psyykkistä tasapainoa. Siinä missä defenssit ovat useimmiten tiedostamattomia, *coping*-keinoja pidetään melko tietoisina valintoina. Tosin hallinta- ja puolustuskeinojen sisällöistä, rajoista ja funktioista ei vallitse vakiintunutta yhteisymmärrystä. Joidenkin tutkijoiden mielestä puolustuskeinot kohdistuvat sisäiseen ja hallintakeinot ulkoiseen, kuten pienituloisuuden uhkaan. Yleisesti psykologiassa nimetään tällaisiksi selviytymiskeinoiksi esimerkiksi tunteiden, uskomusten, mielikuvituksen, tiedon ja kehollisuuden käyttö (esim. Ayalon 1995).

Selviytyminen tulkitaan yhä useammin myös resilienssinä. Termille ei ole vakiintunutta suomalaista käännettä, mutta sillä viitataan yksilön joustavuuteen, sinnikkyYTEEN ja sopeutumisen- ja vastustuskykyyn. Fysiikassa termillä tarkoitetaan materiaalin kykyä vahingoittumatta imeä itseensä energiaa ja vapauttaa sitä. Resilienssi esiintyy satunnaisesti 1900-luvun puolivälin jälkeisissä tutkimuksissa, mutta tieteellisesti hyväksytty käsite siitä tuli 1980-luvulla psykologian ja ekologian alettua soveltaa sitä. (Martin-Breen ja Anderies 2011.) Resilienssillä viitataan paljolti yksilön ominaisuuksiin, jolloin

siihen liittyvä selviytymisen toiminta-alue määrittyy huomattavasti pienemmäksi kuin jos selviytyminen ymmärretään myös sosiaalisesti rakentuneeksi toimintakyvyksi.

Payne (2011) kritisoi resilienssiä eritoten siitä, että perinteisesti keskustelu resilienssistä rakentuu ongelmallisten oletusten, kuten keskiluokkaisuuden, historiattomuuden ja individualismin varaan. Näistä erityisesti individualistinen ennako-oletamus on ongelmallinen, koska silloin yksilön odotetaan olevan yksin vastuussa joustavuudestaan ja sopeutumiskyvystään. Payne perääkin resilienssin tarkastelua myös rakenteiden, esimerkiksi ihmisten taloudellisten mahdollisuuksien, kautta. Lisäksi resilienssin tutkimusta vaivaa metodinen ongelma. Se nimittäin määrittelee väestön kaksijakoisesti joko pelkästään resilientiksi tai ei-resilientiksi, vaikka ihminen voi olla resilienssiä yhdessä asiassa ja toisessa ei, ja vaikka resilienssi sekä prosessina että lopputuloksena on epäjatkuva ja liikkuva. Payne käyttää esimerkkinä resilienssin erilaisista paikoista (*site of resilience*) afrikkalais-amerikkalaisia mustia miehiä, jotka koulutuksellisten mahdollisuuksien puuttuessa hakeutuvat kaduille turvatakseen henkilökohtaisen, ryhmänsä ja yhteisönsä kestävyuden ja vastustuskykyisyyden. Resilienssi tulisi siten ymmärtää liikkuvuutensa kautta siten, että se aktivoituu erilaisissa tilanteissa toisistaan poikkeavin tavoin. Edellä mainitut miehet järjestävät hyvinvoinnin, tyytyväisyyden ja taitavuuden merkityksiä suhteessa ensinnäkin siihen, miten selvitä rakenteellisesti epäsuotuisissa olosuhteissa ja toisekseen siihen, mitkä ovat heidän henkilökohtaiset selviytymisen filosofiansa. Resilienssi voi Paynen mukaan ilmetä psykologisesti ja fyysisesti erilaisissa paikoissa ja tilanteissa. Psykologisia ominaisuuksia ovat arvo- ja/tai uskomusjärjestelmät. Fyysiset resilienssin paikat ovat maantieteellisiä, usein diasporisia paikkoja, joissa miehet kokoontuvat vahvistamaan omaa ja ryhmien resilienssiä. (Payne 2011, 429, 438–442.)

2.2 Selviytyminen toimintakyynä ja toiminnan edellytyksinä rakenteissa

Hallinta- ja puolustuskeinojen ja resilienssin lisäksi selviytyminen voidaan nähdä, kuten sosiaalityössä on tehty, kokonaisvaltaisesti yksilön toimintakyynä erilaisissa vaikeissa elämäntilanteissa. (ks. Hyväri 2001, 75–76). Toimintakyvyllä tarkoitetaan yksilön fyysistä, kognitiivista, psyykkistä ja sosiaalista kykyä toimia. Toimintakyky määrittyy aina suhteessa siihen, mitä tavoitellaan. Siksi ikääntyneiden, mielenterveyskuntoutujien ja pitkäaikaistyöttömien toimintakyvyt eroavat toisistaan. Kun ihminen toimii ja on aktiivinen, hän voi paremmin ja hyvinvointi lisääntyy. Sosiaalityössä selviytymistä on sovellettu tutkittaessa tiettyjen ryhmien, kuten päihteenkäyttäjien (Knuuti 2007; Laine ym. 2010) tai vankien (Hyväri 2001) siirtymiä marginaalista valtavirtaan.

Tässä projektissa lähestymme selviytymistä sosiaalisen alueelta, yhteisöjen ja yhteiskuntien sopimuksista ja rakenteista ja sosiaalisesta vuorovaikutuksesta käsin. Olemme kiinnostuneita niin erityisryhmien kuin keskimääräisen mutta heterogeenisen pienituloisten ihmisjoukon näkökulmista. Tieto siitä, mitkä seikat (esimerkiksi palvelut, tukimuodot, harrastukset) ovat edesauttaneet sekä yksilön että yhteiskunnan tavoitteiden toteutumista, auttaisi suuntaamaan oikeanlaisia keinoja näiden tavoitteiden saavuttamiseksi. Sosiologisen hyvinvointitutkimuksen valossa tiedämme, että selviytymiseen tarvitaan tiettyjä aineellisia, fyysisiä, psyykkisiä ja sosiaalisia toimintaedellytyksiä, joita usein kutsutaan resursseiksi. Näitä ovat esimerkiksi terveys, työkyky, raha, asunto, sosiaalinen tuki, koulutus ja ammattitaito. Osa näistä on edellytyksiä toisilleen, mutta perustarpeista etäännyttäessä näitä edellytyksiä on aika vaikea asettaa tärkeysjärjestykseen (ks. myös Allardt 1976, 41).

Hyvinvointisosiologiassa tarpeet ja resurssit voidaan ajatella myös toiminnallisesti, jolloin hyvinvointi rakentuu esimerkiksi kolmesta osa-alueesta: elintaso (*having*), yhteisyyssuhteet (*loving*) ja itsensä toteuttaminen (*being* ja *doing*). Erik Allardtin mukaan elintaso muodostuu sekä aineellisista että ei-aineellisista toiminnan edellytyksistä (*having*). Elämänlaadulla hän puolestaan tarkoittaa niiden tarpeiden täyttymistä, jotka liittyvät itsensä toteuttamiseen (*being* ja *doing*) ja sosiaalisiin suhteisiin (*loving*). Allardt erottelee toisistaan tarve- ja preferenssialueet. Sitä mukaa kun minimitarpeet on tyydytetty, syntyy uusia ja keinotekoisiaakin tarpeita. Näitä ei enää määritellä tarpeiksi vaan preferensseiksi. Käytännössä tarpeita ja preferenssejä on silti vaikea erottaa toisistaan. (Allardt 1976, 32–42; 1993.)

Allardtin tavoin Amartya Sen toteaa, että perustarpeiden tyydyttymisen jälkeen ihmiset tavoittelevat erilaisia asioita riippuen siitä mitä arvostavat. Allardtia suuremmin hän kuitenkin kritisoi resurssi-hyödyke-näkökulmaa ja korostaa, että huomio on kiinnitettävä toimintoihin (*functionings*), jotka määrittyvät niin arvojen kuin halujen perusteella. Se, mitä toimintoja arvostetaan, vaihtelee kulttuurittain ja yhteisöittäin, mutta myös riippuen siitä, mitä tavoitteita elinympäristö ylipäänsä mahdollistaa. Mahdollisuutta tavoitella tiettyä toimintaa Sen kutsuu olennaiseksi vapaudeksi tai toimintamahdollisuudeksi (*capability*). (Sen 1999.) Tästä syystä Sen (1983) arvostelee absoluuttisen ja suhteellisen köyhyyden käsitteitä esittäessään, että köyhä on nimenomaan sellainen ihminen, jolla ei ole mahdollisuutta tai joka ei pysty muuttamaan hyödykkeitä tai resursseja tavoitelluiksi asioiksi, tekemisiksi ja olemisiksi. Senin ajattelussa selviytymisen keskiössä on siten prosessi, jossa yksilö tietyin toimintaedellytyksin, toimintakyvyin ja yhteiskunnan tarjoamin toimintamahdollisuuksin pystyy saavuttamaan arvostamiaan toimintoja. Köyhyys on siten viime kädessä toimintakyvyn ja toimintamahdollisuuksien (*capabilities*) puutetta.

Senin tavoin Thompson ja Wildavsky (1986) pohtivat selviytymisen ja toimintakyvyn välistä suhdetta, vaikka he eivät itse asiaa näin nimeä, tutkiessaan selviytymisstrategioita kulttuuriteoreettisesti. He toteavat, etteivät köyhyyden tekniset määritelmät tunnista niitä tarpeita ja resursseja eli aineettomia tai aineellisia voimavaroja, joita yksilö pystyy jossakin määrin hallitsemaan. Kyky kutistaa tarpeitaan ja halujaan tai lisätä resurssejaan riippuu pitkälti yksilön sosiaalisesta asemasta sekä hänen sosiaalisten suhteidensa laadusta ja määrästä. He toteavat vielä, että yksilöllä ei ole vain yhtä selviytymisen strategiaa, vaan että yksilö siirtyilee enemmän tai vähemmän joustavasti strategiasta toiseen – ihminen on köyhä erityisesti silloin, kun hän ei kykene hallitsemaan sen koommin tarpeitaan kuin resurssejakaan.

Diener ym. (1998) puolestaan toteavat, ettei ole universaalisti ja objektiivisesti todennettua hyvää elämää, ja että subjektiivinen hyvinvointi ratkaisee. Tähän olettamukseen pohjaten he kritisoiivat, että esimerkiksi mielenterveyttä arvioitaessa kulttuuriset arvot jätetään usein tyystin huomiotta. Diener (2012, 591) onkin havainnut, että mitä enemmän yksilöllä on kulttuurisesti arvostettuja ominaisuuksia, sitä onnellisempia he tapaavat olla. Kun tehdään oletuksia tulojen riittävydestä, ohitetaan helposti se, koetaanko resurssit riittäviksi vai ei. Kokemus riittävydestä puolestaan vaikuttaa vahvasti elämänlaatuun. Siksi tulisi tutkia selviytymisstrategioita, subjektiivisia käsityksiä ja tukiverkostoja. (Maupin ym. 2010.)

Edellisten huomioiden perusteella voidaan todeta, että selviytyminen lähikäsitteineen taipuu moneksi. Ihminen selviytyy elämässään ja ongelmistaan vaihtelevasti käyttäen paremmin tai huonommin toimivia selviytymiskeinoja, ja kuten Thompson ja Wildavsky sanovat, selviytymisstrategioita vaihdellen. Selviytyminen kattaa mielestämme enemmän kuin asioiden hallinnan. Jos selviytymistä tarkastellaan osana sitä sosiaalista ympäristöä, jossa se saa moninaiset muotonsa, yksilön ja yhteisön tarpeet ja preferenssit merkityksellistyvät. Siten se on yhtäältä pelkkää uhkien ja ongelmien hallintaa (coping ja defenssit) tai sinnittelyä (resilienssi) dynaamisempi prosessi. Se on muutakin kuin yksilöllistä toimintakykyä, koska sosiaalisena prosessina selviytymiseen liittyy yksilön ulkopuolisten järjestelmien, kuten valtion ja lähiyhteisön tavoitteita ja toimintaa.

2.3 Aikaisempi empiirinen tutkimus selviytymisestä

Käsitlemme tässä aluvussa lyhyesti aikaisemmin, suurelta osin anglosaksisissa maissa, tehtyä tutkimusta köyhyydestä ja selviytymisestä ja selviytymisstrategioista. Selviytymisstrategialla tarkoitetaan tässä niitä tapoja, joilla ihmiset yrittävät selvittää aineettomista ja aineellisista ongelmista eteenpäin erilaisia keinoja yhdistellen ja valintoja vaihtoehtojen välillä tehden. Hyvinvointimallien eroista

johtuvien palvelujärjestelmien ja etuuksien eroavaisuuden tähden näitä muista maista saatuja tuloksia ei sovi yleistää Suomeen.

Siirtymistä sosiaalietuksilta työelämään on tutkittu runsaasti erityisesti amerikkalaisessa yhteiskunnassa (DeBord ym. 2000; Heflin ym. 2011). Toimeentulo työelämässä on usein tasapainottelua katoavien oikeuksien välillä (Edin ja Lein 1997; Prenovost ja Youngblood 2010) – ja erityisesti liberaaleissa hyvinvointivaltioissa töissä käyminen voi edellyttää yksityisen tuen hyödyntämistä (Cook 2012).

Kun pyritään selättämään vaikeudet, kokemus tuen saamisesta näyttäisi olevan yhtä tärkeää kuin saatu tuki. Avun hakeminen yleensä vaikeutuu jos voimavarat tai tiedot ovat puutteelliset, apua ei pidetä sopivana tai pelätään viranomaisten puuttumista henkilökohtaiseen elämään. (Attree 2005.) Vastavuoroisuuden vaade voi rajoittaa tuen hakemista (Attree 2005), esimerkiksi eräässä tutkimuksessa naiset pyrkivät välttämään riippuvuutta toisista ihmisistä (Domínguez ja Watkins 2003). Toisaalta taas katsotaan, että sosiaalinen pääoma ja verkostot voivat auttaa selviytymään (Farber ym. 2005), vaikka eivät välttämättä irrottautumaan köyhyydestä (Gosling 2006). Tällöin resursseja kootaan eri lähteistä (Michalski 2003), esimerkiksi materiaalista puutetta korjattiin sosiaaliohjelmien tai verkostojen tuella (Heflin ym. 2011).

Jotkin strategiat tulkitaan usein tehokkaammiksi kuin toiset: esimerkiksi tulojen maksimointi oli tehokasta, mutta satunnaisten pienten töiden vastaanottaminen tai tarpeiden vähentäminen ei (Staszýnska ja Zagórski 2010). Strategiat voivat tukea selviytymistä, jolloin esimerkiksi stressaava tilanne voidaan tulkita ja määrittää uudelleen tai jolloin voidaan hakea tukea muilta (Maupin ym. 2010). Sopeutuminen strategiana ei näyttänyt tukevan selviytymistä siihen liittyvän sosiaalisen eristämisen ja marginalisoitumisen vuoksi (Michalski 2003).

Heikko terveys voi hankaloittaa selviytymistä merkittävästi (Elm Larsen ja Andersen 2012), kun taas selviytyminen edellyttää usein kompromisseja esimerkiksi terveysmenoissa Yhdysvalloissa (Cunningham ym. 2008), jossa julkista terveydenhuoltoa ei ole. Sosiaalisen pääoman kartuttamista hankaloittivat tutkimusten mukaan fyysiset etäisyydet, vastavuoroisuuden vaade ja perheen sisäiset jännitteet (Domínguez ja Watkins 2003).

Ihmiset pyrkivät välttämään sosiaalista putoamista taloudellista putoamista enemmän (Poppe 2008). Toisaalta esimerkiksi ruokailu tukikeskuksessa (Russel ja Porter 2003) tai jopa kadulla oleskelu (Payne 2011) voivat tukea selviytymistä. Erilaiset sosiaalisuuden muodot olisikin hyödyllistä tunnistaa ja tarkastella niitä osana selviytymistä sekä suhteessa rotuun, luokkaan ja sukupuoleen (esim.

Payne 2011). Vaikeuksia kokeneet ihmiset voivat myös vastustaa vallitsevia ja hyväksytyjä käsityksiä kulutuskäyttäytymisestä (Hamilton 2012). Yhteisön resurssit ennustavat aktiivisten ja tunnekeskeisten selviytymisstrategioiden käyttöä (Habarth ym. 2009). Luontoympäristö parantaa koettua terveydentilaa ja toimintakykyä (Helne ym. 2012).

Selviytymisen keinoja ja muotoja on siis tutkittu runsaasti, erityisesti angloamerikkalaisissa hyvinvointivaltioissa. Koska nämä tutkimukset tyypillisesti kohdistuvat yksilötasolle ja usein erityiskysymyksiin, niistä ei helposti muodostu johdonmukaista kokonaiskuvaa selviytymisestä. Lisäksi selviytymistä prosessina ja siihen liittyvää muutosta on tutkittu varsin vähän. Siksi tarvitaan seurantaan perustuvaa tutkimusta. Keskittyminen selviytymiseen yksilön ja hänen ominaisuuksiensa näkökulmasta vääristää helposti kuvaa, koska yhteiskunnalliset ehdot ja rakenteet – se miten yksilön odotetaan toimivan ja ohjautuvan järjestelmässä – määrittävät selviytymisen rajoja, suuntaa ja mahdollisuuksia. Joskus yhteiskunnalliset ehdot eivät edistä yksilön tai valtion tavoitteiden toteutumista. Rakenteet saattavat joissakin tapauksissa jopa hidastaa selviytymistä. Näin olisi esimerkiksi silloin, kun yksilö tuntisi selviytyneensä kamppailussaan sosiaaliturvan byrokratiaa vastaan eikä uskaltaisi ottaa vastaan satunnaista työtä pelätessään menettävänsä taloudelliset etuudet. Tällöin yhdenlainen selviytyminen kääntyisi toisenlaista selviytymistä vastaan.

Yksilön ja järjestelmän tavoitteet voivat hyvinkin olla samat, vaikka keinot vaihtelisivat. Yksilö voi päästä tavoitteisiinsa jotakin toista kuin palvelujärjestelmän tarjoamaa reittiä pitkin. On mahdollista sekin, että yksilön ja valtion tavoitteet eroavat. Sosiaalipolitiikan olennaiset kysymykset siitä, miten sosiaalinen ja sen rakenteet voivat mahdollistaa tai ehkäistä erityyppistä selviytymistä, ovat jääneet jo tehdyssä tutkimuksessa sangen ohuiksi.

3 Aineistojen esittelyt

Syrjäytymisestä selviytymiseen Suomessa -seuranta-aineisto muodostuu kolmesta kokonaisuudesta. Ensimmäinen osa koostuu Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä -kirjoituskilpailun 134 kirjoituksesta vuodelta 2006 ja samojen henkilöiden uusista kirjoituksista vuodelta 2012. Yhteensä kirjoituksia on 268. Toisen kokonaisuuden muodostavat saman kirjoituskilpailun 13 kirjoitusta vuodelta 2006 ja samojen henkilöiden haastattelut vuodelta 2012. Nämä kaksi kokonaisuutta on arkistoitu Yhteiskuntatieteelliseen tietoarkeeseen ja ne ovat sieltä anottavissa tutkimuskäyttöön. Kutsumme näitä aineistoja nimellä Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä II. Kolmas aineisto koostuu diakoniarahaston avustushakemuksista joko vuodelta 2007 tai 2008 sekä näiden perusteella vuonna 2012 kerätyistä kahdestakymmenestä haastattelusta. Aineistonkeruu aloitettiin kokeiluluontoisesti pyytämällä dia-

koniarahastolta avustusta hakeneilta ihmisiltä kirjoituksia selviytymisestä. Kirjoituksia tuli muutamia ja ne olivat suppeita eikä niitä ole sisällytetty SSS-tutkimushankkeen aineistoon. Diakoniarahaston kautta tutkimukseen osallistuneille henkilöille luvattiin, että aineisto jää yksinomaan tutkimusryhmän käyttöön eivätkä litteroidut haastattelut siten ole vapaasti saatavilla.

Kuvailemme seuraavaksi aineistot, myös diakoniarahaston kautta kerätyn, koska useamman erityyppisen laadullisen kokonaisuuden vertaileminen tekee mahdolliseksi arvioida niiden pätevyyttä ja aineiston avulla saadun tiedon luonnetta. Vaikka aineistot ovat samantyyppisiä, ne eivät kuitenkaan ole samanlaatuisia, mitä käsittelemme tuonnempana.

3.1 Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä II

Tiede, taide ja köyhä kansa ry julkisti vuonna 2006 kirjoituskilpailun Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä (Isola ym. 2007). Harrastusmielessä järjestetyn kirjoituskilpailun tarkoituksena oli lisätä ymmärrystä nykysuomalaisesta köyhyydestä. Kirjoituskilpailuilmoitusta jaettiin työ- ja elinkeinotoimistojen ja sosiaalitoimistojen kautta, mutta parhaiten se todennäköisesti tavoitti kirjoittavan kohderyhmänsä Kelan Sanomista. Kirjoituspyyntö kuului:

”Toivomme, että kirjoitat vapaamuotoisesti siitä, miten köyhyys tuli elämäsi ja mitä keinoja käytät pärjätäksesi arjessa. Voit kirjoittaa niin kuin kertoisit elämästäsi läheiselle ystävälle.

Tärkeää on, että kirjoitat omista kokemuksistasi ja että kerrot, mihin ajankohtaan kokemuksesi suunnilleen sijoittuvat. Kirjoituksesi voi olla tyyliltään omaelämäkerrallinen tarina, essee, runo tai novelli. Emme halua rajoittaa luovuuttasi. Pienet ja lyhyetkin kirjoitukset ovat arvokkaita.”

Kilpailun päätyttyä kirjoituksia oli kertynyt noin 850. Niistä julkaistiin noin 80 tarinan *Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä* -antologia, joka julkaistiin myös verkkokirjana (Isola ym. 2007), sekä runoantologia *Rikas runo* (Mikkonen ja Typpö 2009).

Uuteen aineistonkeruuseen valituille lähetettiin kevään ja kesän 2012 aikana uusi kirjoitus- tai haastattelupyyntö (ks. myös liite 1):

”Kirjoitit kuusi vuotta sitten Tiede, taide ja köyhä kansa ry:n järjestämään Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä -kirjoituskilpailuun. Olin yksi kirjoituskilpailun järjestäjistä. Teen nyt tutkimusta köyhien ihmisten selviytymisestä ja olen kiinnostunut siitä, miten sinä ja perheesi olette pärjänneet kuuden viime vuoden aikana. Tämän kirjeen lähettämiseksi etsin yhteystietosi alkuperäisestä kirjoituksestasi vuodelta 2006 ja käytin lisäksi väestörekisterin osoitepalvelua. Olen käsitellyt antamiasi yhteystietojasi luottamuksellisesti.

Pyydän Sinua kirjoittamaan selviytymisestääsi omin sanoin:

Mitä sellaista, jonka ajattelet olevan pärjäämisesi kannalta tärkeää, on tapahtunut? Millaisia ylä- ja alamäkiä olet kokenut kuuden vuoden aikana? Mistä olet saanut tukea? Voit pohtia tilannettasi esimerkiksi työn, perheen, harrastusten, terveyden, elinolojen ja jaksamisen kannalta. Kirjoita, vaikka tuntisit selviytymisen ja pärjäämisen olevan vaikeaa.

Jos kirjoittaminen tuntuu työläältä, haastattelen Sinua mielelläni. Lähetä siinä tapauksessa sähköposti, tekstiviesti tai soita minulle.”

Tutkimushankkeen ohjausryhmä kokoontui ensimmäisen kerran tammikuussa 2011. Aineistonkeruuta alettiin suunnitella alkusyksystä 2011. Tutkimuskutsua hiottiin neljässä ohjausryhmän kokouksessa ennen kuin se oli valmis joulukuussa 2011 liitettäväksi tutkimuslupahakemukseen Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) tutkimuseettiselle lautakunnalle.

Vaikka tutkimusryhmä oli kiinnostunut erityisesti selviytymisestä, päätettiin kirjoittajille antaa mahdollisuus kertoa myös vaikeuksistaan. Tällä halusimme ehkäistä kuvitteellisten selviytymistarioiden syntymisen. Emme myöskään halunneet tuottaa syrjäyttäviä kokemuksia niille, jotka eivät olleet tunteneet selvinneensä.

Ensimmäisissä kirjoituskutsuluonnoksissa kysyimme viime vuosien käännepeiteitä, mutta koska niiden hahmottaminen olisi saattanut olla monelle vaikeaa, päädyimme kysymään kirjoittajan kokemista ylä- ja alamäistä. Havainnollistimme kirjoittamista helpottavia näkökulmia mainitsemalla kirjoituskutsussa työn, perheen, harrastukset, terveyden, elinolot ja jaksamisen.

Ohjausryhmä kokoontui aineistonkeruun valmisteluvaiheessa noin kerran kuussa alkusyksystä 2011 toukokuuhun 2012 saakka. Se suunnitteli ja päätti kokouksissaan siitä, miten aineistonkeruu toteu-

tetaan ja miten siinä edetään. Varsinainen Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä II -aineistonkeruun valmisteleva työ eli osoitetietojen hankinta pääsi alkamaan maaliskuussa 2012 sen jälkeen, kun Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen tutkimuseettinen toimikunta oli antanut myönteisen tutkimusluvan käsiteltyään asiaa kolmessa kokouksessaan. Vuoden 2012 alusta oli tätä valmistelevaa työtä tehty jo Kirkon diakoniarahaston osalta, josta tutkimuslupa oli saatu 15.9.2011.

Saimme lahjoituksena kolme kylpylälahjakorttia, yhden Solaris-lomilta ja kaksi kylpylähotelli Kaisankodilta, arvottavaksi aineiston tuottajien kesken. Päätimme myös varata osan Kansaneläkelaitokselta ja Suomen evankelisluterilaiselta kirkolta saadusta tutkimusrahoituksesta kirjoittajien ja haastateltavien palkitsemiseen 20 euron lahjakortilla päivittäistavarakauppaan.

Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä II valmisteleva työ eli kirjoitusten läpikäyminen ja osoitetietojen hankinta kesti noin kolme kuukautta, huhtikuusta kesäkuuhun. Kirjoituskutsuja lähetettiin kolmessa erässä, jolloin valmistelevaa työtä saatiin limitettyä jo saapuneen ja kerätyn aineiston järjestelytyön kanssa. Kirkon diakoniarahaston osalta valmisteleva työ kesti sekin noin kolme kuukautta niin, että molempien aineistojen keruu saatiin aloitettua kesäkuussa 2012.

Ohjausryhmän kokouksissa päätettiin karsia aineistonkeruusta pois ne henkilöt, jotka olivat vuoden 2006 kirjoituskilpailussa muistelleet köyhää lapsuuttaan tai kirjoittaneet ulkopuolisen silmin vailla omakohtaista kokemusta köyhyydestä. Osa tällaisista kolmannessa persoonassa kirjoitetuista tarinoista perustui kylläkin sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten tai köyhien ihmisten lähimmäisten tarkkoihin havaintoihin. Menneisyyden köyhyystarinoiden rajaaminen seuranta-aineiston ulkopuolelle tarkoitti väistämättä runsaan miesjoukon karsiutumista. Samalla moni sosiaalishistoriallisesti rikas tarina rajautui uuden keruun ulkopuolelle. Uuteen keruuseen sisällytettiin sellaisia tarinoita, joissa kuului läpi elämän nykyhetkeen saakka jatkunut köyhyys.

Ensimmäisten 20 kirjoituskutsun jälkeen rajasimme myös runomittaiset tekstit keruun ulkopuolelle, koska runot katsottiin liian tulkinnanvaraisiksi, varsinkin kun ne yhdessä vuoden 2012 tekstin kanssa muodostivat runon ja kirjoituksen sisältävän yhdistelmän. Runoilijat näyttäytyivät aktiivisina kirjoittajina, sillä ensimmäisten kirjoituspyyntöjen jälkeen juuri heiltä saapui seurantakirjoituksia. Siksi aineisto sisältää alkuvaiheessa tulleet 12 runoa seurantakirjoituksineen.

Kirjoittajien osoitteita jäljitettiin osoitepalvelujen kautta. Noin viidennes vuoden 2006 kirjoittajista jäi ilman kirjoituskutsua epävarman henkilöllisyyden ja osoitteen tähden. Vaara siitä, että tutkimuskutsu olisi päätyntä samannimiselle mutta väärälle henkilölle oli liian suuri. Vaalimme osoitetietoja erityisen huolellisesti, koska liitimme kirjoituskutsun mukaan vuoden 2006 kirjoituksen. Ennen sitä

kirjoituksesta oli poistettu tunnistettavat tiedot. Tutkimusryhmä ei saanut yhtään yhteydenottoa siitä, että tutkimuskutsu olisi päätynyt väärälle henkilölle.

Seuranta-aineiston keruuseen 850 henkilöstä valittiin lopulta 362 henkilöä. Kirjoituskutsun mukana lähetettiin vuoden 2006 kirjoitus, jolla henkilö oli osallistunut Arkipäivän kokemuksia köyhyyteen -kirjoituskilpailuun. 362 kirjoituskutsun saajasta 159 otti yhteyttä sähköpostilla tai puhelimella. Posti palautti 12 kirjoituskutsua, koska henkilö oli joko menehtynyt tai muuttanut tavoittamattomiin. Neljän kirjoittajan omainen otti yhteyttä kertoakseen, että puoliso tai vanhempi oli hyvin huonokuntoinen tai kuollut. Yhden kuolleen vaimon leski ja toisen kuolleen äidin tytär kirjoittivat muutamalla rivillä omaisensa viimeisistä vuosista. Yksi kieltäytyi jatkossa ehdottomasti kaikista aiheeseen liittyvistä tutkimuksista. Vaikka osa ihmisistä oli ehtinyt katkeroitua vuosien myötä, tutkimuksen he kuitenkin ottivat vastaan tyytyväisinä. Aineistoa kerännyttä tutkijaa kutsuttiin joskus jopa ystäväksi. Kirjoittajat viestittivät, kuinka hyvältä tuntui ajatus siitä, että heidän elämästään ja asioistaan oltiin kiinnostuneita. Näin tuntojaan kirjeensä alussa kuvasi noin 60-vuotias nainen:

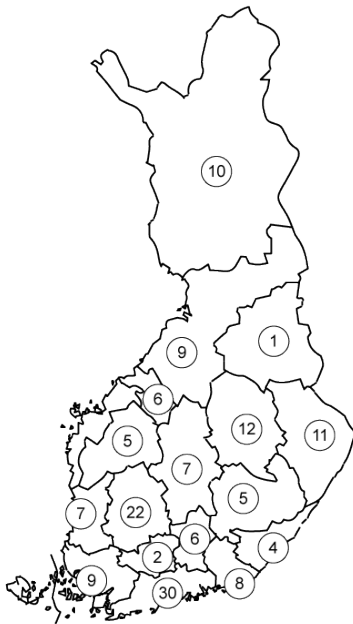
”Kiitos kirjeestäsi. Oli kiva yllätys kun joku heittää kirjeellä vielä näin kuuden vuoden jälkeen, uskotko. Tunsin hetken itseni ihan tärkeäksi. Saatuaani kirjeesi.”

Haastatteluun tai kirjoittamaan päätyi 147 ihmistä eli 42 prosenttia kutsun saaneista. Heiltä tuli 134 kirjoitusta ja 13 haastattelua. Miehiä oli 22 eli 15 prosenttia kaikista kirjoittajista tai haastatelluista. Kirjoituskutsu lähetettiin 56 miehelle. Yhtä kirjoittajaa ja hänen miestään käytiin haastattelemassa, mutta pariskunnan toivomuksesta haastattelua ei tallennettu, vaan tutkija kirjasi vierailun kulun tutkimuspäiväkirjaansa haastattelun jälkeen. Pariskunta antoi haastatelleelle tutkijalle ruutupaperille kirjoitetun muutaman viime vuoden epävirallisen kirjanpidon. Kirjanpito on arkistoitu tutkimuskäyttöön.

Aineiston tuottajien iät on esitetty taulukossa (s. 17). Aineiston maantieteellinen paikantuminen on esitetty kuviossa 1 (s. 17). Aineiston tuottajat ovat ympäri Suomea. Maantieteellisen jakautumisen epätasaisuus ei johdu aineiston hankintaan liittyvistä valinnoista vaan sattumasta.

Taulukko. Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä II -aineistojen tuottajien iät vuonna 2012.

	Naiset	Miehet	Yhteensä
Alle 35-vuotiaat	18	3	21
Alle 50-vuotiaat	40	8	48
Alle 60-vuotiaat	36	4	39
Yli 60-vuotiaat	21	5	27
Ikä epäselvä	10	2	12
	125	22	147

Kuvio 1. Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä II -aineistojen tuottajien maantieteellinen sijoittuminen.

Tyypillisen kirjoituksen pituus litteroituna on noin kaksi sivua. Haastattelut kestivät 45–120 minuuttia, ja tutkijan rutinoiduttua ne lyhenivät noin tuntiin, ellei haastateltava ollut erityisen puhe-
lias. Opintoihin sisältyvää harjoitteluaan suorittava sosiaalitieteiden opiskelija litteroi haastattelut ja käsin kirjoitetut kertomukset. Litteroituna tekstinä rivivälillä 1,5 ja fonttikoolla 12 litteraattien sivumäärä vaihtelee 25–40 sivuun. Haastattelut litteroitiin sanatarkasti käyttäen eksaktia litterointia. Keskusteluanalyysille tyypilliseen litterointiin ei pyritty. Täytesanat kirjattiin, mutta litteroinnista jä-
tettiin pois haastattelijan haastateltavan päälle ynähämät äänneet ja ”joot”. Jos jompikumpi haastat-
telun osapuolista vastasi puhelimeen, häiriö litteroitiin mutta ei puhelukeskustelun sisältöä. Myös-
kään kahvikuppien kilinää tai taustalla mölyävää radiota ei ole litteroitu, mutta tästä on mainittu su-
luissa. Koska haastattelut tehtiin viittä lukuun ottamatta haastateltavien kotona, ei ollut tavatonta,
että tilan läpi kulki tai keskusteluun liittyi kolmas osapuoli. Näitä tervehdyksiä tai kommentteja ei
litteroitu. Hengähdystaukojen kohdalle on litteroitu pilkut ja mietintätauat tunnistaa kolmesta pis-
teestä. Jos tauko on kestänyt erityisen pitkään, pisteitä on useampia.

Aineiston luotettavuutta lisää se, että suurimman osan haastatteluista on litteroinut sama henkilö. Myöhemmin haastattelujen litterointia on jatkanut aineistoa kerännyt tutkija. Harjoittelijan ja tutkijan työskentely samassa tilassa on lisännyt aineiston litteroinnin samankaltaisuutta. Pulmatilanteissa he ovat ratkoneet muun muassa sitä, miten murre sanat kirjataan, miten kolmansien osapuolien nimet kirjoitetaan ja mitä epäselvät sanat tarkoittavat.

3.2 Kirkon diakoniarahaston aineisto

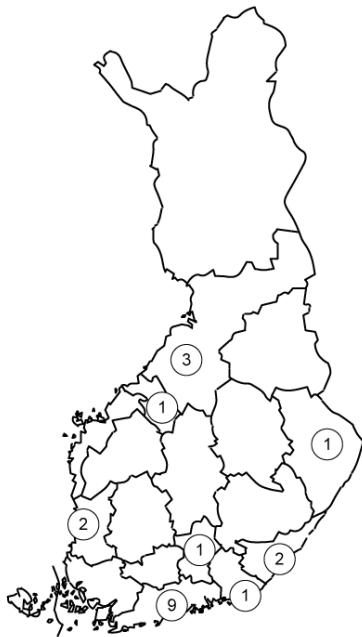
Diakoniatyöllä on laaja kosketus heikossa asemassa oleviin suomalaisiin (Juntunen 2006). Perusperiaatteensa mukaisesti paikallinen diakoniatyö auttaa niitä, jotka eivät syystä tai toisesta pääse osalliseksi yhteiskunnan tuesta. Suuremmista taloudellisista avustuksista vastaavat seurakuntayhtymien rahastot ja Kirkon diakoniarahasto (KDR). KDR on kirkon yhteinen avustusrahasto, jonka tarkoituksena on osana kirkon diakoniatyötä avustaa taloudellisessa ahdingossa eläviä. Seurakuntien diakoniatyöntekijät laativat avustushakemukset asiakkaidensa puolesta. Vuonna 2010 Kirkon diakoniarahastoon tuli 520 hakemusta. Avustuksia myönnettiin 395. Keskimääräinen avustus vuonna 2007 oli 2 976 euroa (Kirkon diakoniarahaston toimintakertomus ... 2007).

Kirkon diakoniarahaston aineistoja on käytetty aikaisemmin kuvaamaan suomalaista huono-osaisuutta (esim. Iivari 2000; Hirstiö-Snellman 2000; Kinnunen 2009). Käytimme tutkimusaineiston kokoamisessa KDR:lle vuosina 2006–2009 lähetettyjä avustushakemuksia. Aineistonkeruuta valmistellessa Kirkkohallituksessa työskennellyt projektitutkija kävi KDR:n avustushakemukset läpi valiten vuosien 2007 ja 2008 hakemuksista elämäntilanteeltaan, asuinpaikaltaan ja perherakenteeltaan mahdollisimman erilaisia henkilöitä. Hän kirjasi mahdolliset tutkimukseen osallistuvat henkilöt muistiin ja etsi hakemukset kirjoittaneiden diakoniatyöntekijöiden yhteystiedot, koska heitä pyydettiin kirjeessä välittämään kirjoitus- ja haastattelukutsut avustusta hakeneille joko suullisesti tai kirjallisesti (ks. liitteet 2 ja 3).

68:aa diakoniatyöntekijää lähestyttiin kaikista hiippakunnista ruotsinkielistä lukuun ottamatta. Jouduimme jättämään ruotsinkielisen hiippakunnan aineistonkeruun ulkopuolelle tutkijan riittämättömän kielitaidon takia, vaikka ruotsinkielisen aineiston merkitys tutkimuksen ohjausryhmässä tunnustettiin. Diakoniatyöntekijöiden kautta lähetettiin yhteensä 136 kirjoitus- ja haastattelupyynn-
töä, joiden perusteella saimme viisi kirjoitusta ja 20 haastattelua. Yksi haastattelu tehtiin asiakkaan toivomuksesta puhelimitse. Kaksi haastatelluista oli miehiä. Emme saaneet yhteydenottoja kaikista hiippakunnista (ks. kuvio 2, s. 19).

Ensimmäisten muutaman kymmenen tutkimuskutsun jälkeen luovuimme pyytämästä kirjoituksia, koska niitä tuli vähän ja ne olivat sekä pituudeltaan että sisällöltään suppeita. Tutkimuskutsu muutettiin haastattelupyynnöksi. KDR:n kautta kerätyt haastattelut litteroitiin samoin kuin Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä II -aineisto. Yksi haastattelu menetettiin: Tutkija huomasi haastateltavan kotona unohtaneensa tallentimen kotiin. Siksi haastattelu tallennettiin älypuhelimelle, josta tutkija ei ehtinyt siirtää sitä koneelle ennen kuin puhelin rikkoutui.

Kuvio 2. Kirkon diakoniarahaston aineiston tuottajien maantieteellinen sijoittuminen.

3.3 Haastattelujen kerääminen

Haastattelurunko luonnosteltiin löyhästi strukturoiduksi. Sitä työstettiin useampi kuukausi aineistonkeruuta valmistelemissä kokouksissa, joissa käytiin läpi tutkimusryhmän intressejä ja rahoitusta saaneiden tutkijoiden tutkimuskysymyksiä. Ne pyrittiin mahdollisuuksien mukaan sisällyttämään haastattelurunkoon temaattisina kysymyksinä (esimerkiksi työ, perhe, harrastukset, henkisyys/hengellisyys, ihmissuhteet, tyytyväisyys, vaikuttamismahdollisuudet) (ks. tarkemmin liite 4). Tutkimusryhmä antoi aineistoa keränneelle tutkijalle vapaat kädet haastattelujen toteuttamiseen.

Haastattelut etenivät yksilöllisesti haastateltavasta riippuen eikä haastattelurungon sisällöistä ja järjestyksestä pidetty tiukasti kiinni. Haastateltaville ei esimerkiksi esitetty kaikkia temaattisia kysymyksiä, vaan paneuduttiin niihin teemoihin, jotka haastatteluissa erityisesti nousivat esiin. Näin siksi, että haastattelut etenisivät pääasiassa informanttien ehdolla. Asiaankuulumattomilta tuntuvien

kysymysten esittäminen olisi saattanut vain katkaista haastateltavan ajatuksen virran ja tuoda epävarmuutta sekä turhaa harhailua tilanteeseen.

Ensimmäisissä haastatteluissa tutkija käytti apunaan papereita, joihin oli kirjoitettu teemojen nimiä. Työskentely paperien ja tallentimen kanssa ei kuitenkaan ollut riittävän sujuvaa, eikä harjoitus antanut merkittävästi uutta, joten menettelystä luovuttiin.

Tutkija tiesi haastateltavien taustoista sen, mitä heistä oli vuonna 2006 avustushakemukseen kirjoitettu. Se, että tutkija ei paneutunut haastateltavan taustoihin tämän enempää, oli tietoinen valinta, koska tutkija halusi kohdata haastateltavan mahdollisimman vähin historiatiedoin. Taustatietojen kysyminen haastattelun alussa olisi voinut suunnata haastattelua muistuttamaan esimerkiksi viranomaisen ja asiakkaan välistä, tietyt vakiintuneet vuorosanat sisältävää näytelmänomaista dialogia.

Taustatietojen kysymisen sijaan haastattelut aloitettiin suostumuslomakkeen allekirjoittamisella ja tämän jälkeen tutkimushankkeen lyhyellä esittelyllä. Sitten kysyttiin, mitä pärjääminen tai selviytyminen haastateltavalle tarkoittavat. Haastateltavan kerrottua ajatuksistaan tutkija pyysi häntä käymään elämäänsä läpi pärjäämisen ja selviytymisen näkökulmasta lapsuudesta tai muusta merkityksellisestä ajanjaksosta lähtien. Mitä lähemmäksi haastatteluhetkeä tultiin, sitä tarkempia kysymyksiä tutkija esitti.

Muutamissa ensimmäisissä haastatteluissa haastateltava piirsi paperille elämänkaaren nousuja ja laskuja siten kuin hän itse ne muisti ja kertoi samalla niihin liittyvistä tapahtumista. Tehtävän tarkoitus oli ensisijaisesti tukea sanallista kerrontaa ja auttaa hahmottamaan mennyttä elämää. Toissijaisesti ajatuksena oli hyödyntää elämänkaaripiirustuksia. Aineistoa kerännyt tutkija päätti luopua piirtämisestä, kun yhä useampi kieltäytyi tehtävästä. Joissakin tapauksissa pyyntö johti ensin haastateltavan ja sitten haastattelijan lukkiutumiseen, jonka jälkeen haastattelijan oli luovittava ja luotava uudelleen rennohko ilmapiiri. Haastateltavat kieltäytyivät tehtävästä muun muassa kertomalla, etteivät osaa piirtää eivätkä hahmottaa elämäänsä kynä kädessä. Yksi totesi tehtävän muistuttavan liiaksi käynnejä työvoiman palvelukeskuksessa. Toinen aloitti elämänkaaren piirtämisen, mutta unohti kertoessaan jatkaa piirustustaan, jolloin tutkija päätti, että kertomuksen jatkuva virtaus ja rentous oli katkeamattomasti piirrettyä elämänkaarta tärkeämpää.

Yleensä haastattelut etenivät sujuvasti aikakaudesta ja aiheesta toiseen, mutta milloin näin ei käynyt ja milloin haastateltava oli etäinen ja hiljainen, tutkija kysyi asioita epäsuorasti kuten: ”Kertoisitko ihmissuhteistasi?” Sen jälkeen oli mahdollista jatkaa syventävillä kysymyksillä. Vaikeimmista aiheis-

ta, kuten riippuvuuksista, ei kysytty suoraan eikä muutoinkaan, ellei haastateltava antanut vihjettä tähän suuntaan.

Haastattelut päättyivät lähes säännönmukaisesti kahteen kysymykseen, joista ensimmäinen käsitteli sitä, kuka haastateltavan mielestä kuuntelee köyhää ja toinen sitä, mitä haastateltava tulevaisuudeltaan odotti.

4 Pohdintaa aineiston luonteesta

Tässä luvussa käsittelemme puhutun ja kirjoitetun aineiston eroja sekä aineiston pätevyyttä, jolloin lukija voi arvioida aineiston käyttökelpoisuutta, kenestä aineisto kertoo, aineiston hyviä puolia ja mahdollisia puutteita. Lisäksi käymme läpi tutkimuksen etiikkaa, jota myös aineistoa käyttävien tutkijoiden toivotaan käsittelevän.

4.1 Haastattelu- ja kirjoitusaineistojen eroista

Itse kirjoitetut kertomukset eroavat haastatteluista keskeisesti siinä, että ne ovat kirjoittajan valitsema kokoelma eletystä elämästä. Tapahtumien ja kirjoitustyylin valikointiin on vaikuttanut kirjoittajan tulkinta siitä, mitä hän on ajatellut tutkimusryhmän haluavan.

Jos kertomukset ovat kirjoittajan tulkinta sekä kirjoituskutsusta että eletystä elämästä, haastattelut sen sijaan ovat haastattelijan ja haastateltavan vuorovaikutteisesti rakentama tulkinta eletystä elämästä. Ne ovat kirjoituksia enemmän tiettyyn aikaan ja paikkaan sidottuja tuotoksia. Haastattelijan kysymykset, vaikka määrällisesti niukatkin, ovat eittämättä johdattaneet puhunutta ja siihen liittyviä merkityksiä. Jotkin haastateltavan kannalta olennaiset tapahtumat ja tunteet ovat väistämättä jääneet käsittelemättä ja tietyt tapahtumat tulleet puolestaan syvällisesti käsitellyiksi.

Yhtä kaikki molemmissa aineistoissa eletty elämä merkityksellistyy. Kerrottuja asioita on kohdeltava tutkimusaineiston tuottamiseen osallistuneiden henkilöiden tulkintoina. Menneisyys on läsnä jos senkin takia, että kirjoitus- ja haastattelupyynnössä luotiin retrospektiivistä tulkinta-avaruutta. Eletyn elämän lisäksi tulevaisuus merkityksellistyy. Kertomukset ja haastattelut tosin eroavat tässä suhteessa tehtävänannoltaan: kirjoituskutsussa ei pyydetty luomaan katsetta tulevaisuuteen, kun taas haastatteluissa sitä käsiteltiin aktiivisesti. Tästä huolimatta osa kirjoittajistakin puhuu tulevaisuudes-

taan. Lienee kulttuurisesti vakiintunut tapa jäsentää kerrontaa siten, että menneisyyden jälkeen käsitellään nykyisyyttä ja lopuksi tulevaisuutta.

Kysymällä viimeisten vuosien ylä- ja alamäistä halusimme tietoa siitä, miten köyhyyttä kokeneet merkityksellistävät elämänsä käännepeiteitä. Käännepeiteiden avulla voimme tutkia niitä mahdollisesti yhteenkietoutuneitakin hetkiä ja sattumuksia, jotka ovat sysänneet selviytymisen alulle tai edistäneet sitä. Aineistonkeruun myötä kävi ilmi, että elämän hahmottaminen käännepeiteiden kautta oli haastateltaville vaikeaa. He kertoivat ylä- ja alamäistä, mutta hahmottivat vain harvakseltaan muita käännepeiteitä kuin lastensa syntymät tai lähiomaistensa kuolemat, avioerot, työllistymisen tai työn menettämisen. Käännepeiteiden nimeäminen tuntui olevan jonkin verran helpompaa miehille kuin naisille: miehet hahmottivat elämäänsä taloudellisten tilanteidensa tai työelämän muutosten mukaan, aivan kuten JP Roos *Suomalainen elämä* -teoksessaan (1985) jo toteaa. Jos ei selviä käännepeiteitä, niin ainakin vähittäisiä myönteisiä muutoksia voi tutkija kuitenkin aineistosta jäljittää. Astetta varmempaa tietoa tutkija saisi, jos hän pystyisi keskusteluttamaan tuloksiaan informanttiansa kanssa.

Kirjoitukset ja haastattelut erosivat merkittävästi myös siinä suhteessa, minkä verran kertojat arvioivat yhteiskunnallisia suhteita ja miten he jäsensivät paikkaansa tai tilaansa yhteiskunnassa. Lukuisissa kirjoituksissa lähetettiin päättäjille terveisiä siitä, mitä eduskunnan tulisi köyhyyden vähentämiseksi tehdä – jos kohta kirjoittajat suhtautuivat suurella epäileväisyydellä päättäjien tahtoon muuttaa asioita. Tällaisen poliittisen puheen lisäksi kirjoittajat asemoivat itseään yhteiskuntasuhteisiin. Enemmän tai vähemmän kirjoittajat pysähtyivät pohtimaan köyhän identiteettiä. He tuntuvat tunnistavan köyhyyden julkisia diskursseja, asettuvat kritisoimaan niitä, hyväksyvät ja hyödyntävät joitakin niistä, mutta ennen kaikkea työstävät olemassa oleville diskursseille vastapuhetta, kamppailevat sisällöistä.

Yhteiskunnalliseen asemaan liittyvä materiaali oli haastatteluissa vähäisempää. Kysyttäessä esimerkiksi kuka kuuntelee köyhää Suomessa, vastaus oli hyvin usein lyhyesti ”ei kukaan.” Haastattelujen tuottama niukka yhteiskunnallinen puhe lienee seurausta hieman jännittävästä haastattelutilanteesta ja siitä, että haastateltavalla ei ole ollut aikaa sitä miettiä. Myös koulutus ja kiinnostus vaikuttavat. On syytä olettaa, että haluttomuus puhua yhteiskunnallisista asioista johtuu jossakin määrin siitä, ettei haastateltava näe mielekkääksi ottaa asiaan kantaa, mutta myös siitä, että haastatteluissa liikutaan vahvasti yksilöllisen kokemuksen ympärillä. Monen haastateltavan usko päättäjiin tuntui hupenneen olemattomiin. Jälkimmäistä tulkintaa tukee myös se, että harvat hiljattain työnsä muun muassa tuotannollistaloudellisista syistä menettäneet ottivat kuitenkin silloin tällöin kantaa päivän politiikkaan.

4.2 Aineiston pätevydestä

Aineiston laadusta, keruutavasta ja aineiston tuottajien taustoista on lausuttava julki muutamia huomioita, joita tutkijan on syytä pohtia seuranta-aineistosta löytämiensä tuloksien yhteydessä.

Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä -kirjoituskilpailussa vuonna 2006 luvattiin 100–500 euron rahapalkintoja parhaille kirjoituksille. Koska kirjoituksia tuli yli 800 eikä arviointikriteereitä ollut etukäteen sovittu, tekstien asettaminen paremmuusjärjestykseen oli mahdotonta. Siksi rahapalkinnot jaettiin tasasuuruiseksi. On erittäin todennäköistä, että rahallinen palkinto on innostanut kirjoittajia lähettämään kertomuksensa kilpailuun. Todennäköistä on sekin, että kilpailun myötä osallistujiksi on valikoitunut kirjallisesti lahjakkaita ja kouluttautuneita ihmisiä. Niin ikään on mahdollista, että kilpailu rahapalkintoineen on synnyttänyt kunniallisen köyhän tarinoita. Tähän viittaa esimerkiksi se, että kirjoittajat harvakseltaan kertovat teksteissä omasta, mahdollisesti runsaastakin alkoholinkäytöstä. Toisaalta on mahdollista, että ihmiset eivät halua kertoa tietyistä henkilökohtaisista asioista, joiden takia köyhyys voitaisiin panna heidän omalle kontolleen. Joissakin tarinoissa uskalletaan rikkoa kunniallisen köyhän kuvaa. Tällainen on esimerkiksi Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä -antologiastakin löytyvä nimimerkki Pimeyden sydämen kirjoittama tarina (Isola ym. 2007), jossa hän henkensä pitimiksi varastaa ruokaa, jää kiinni eikä tunne teoistaan syyllisyyttä.

Kirjoitustenkeruun kilpailuluonne lienee vaikuttanut merkittävästi siihenkin, että vuoden 2006 kirjoitukset tavoittelevat kieliopillisesti puhdasta kieltä ja useat ovat prosaistisia. Niiden työstämiseen lienee käytetyn runsaasti aikaa, ja sukulaiset tai ystävät ovat saattaneet oikolukea tekstejä. Vuoden 2012 kirjoitukset eivät ole kielellisesti yhtä hiottuja pilkkujen ja yhdyssanojen osalta. Heikentynyt kieli saattaa tosin johtua siitäkin, että kirjoittajakunta on ikääntynyt ja että osa on sairastunut. Muis-tivaikkeudet näkyvät kielessä. Nuorempien kirjoittajien tekstit ovat edelleen koherentteja, mutta aavistuksen lyhyempiä.

Seuranta-aineistonkeruuta valmistellessa tutkimusryhmällä ei ollut käsitystä siitä, kuinka moni uuteen kirjoituskutsuun vastaisi. Olimme etukäteen huolissamme siitä, että ihmiset eivät jaksakaan innostua tutkimuksesta. Madaltaaksemme kirjoittamisen kynnyksestä kysyimme mahdollisimman vähän taustatietoja emmekä liioin määritelleet kirjoituksen minimipituutta. Koska vastaavatyyppejä laadullisia seuranta-tutkimuksia köyhyydestä tai selviytymisestä ei ole tehty, halusimme varmistaa aineistonkeruun onnistumisen palkitsemalla jokaisen tutkimukseen osallistuneen 20 euron lahjakortilla. Lisäksi osallistujien kesken arvottiin kolme lahjoituksena saatua kylpylälomaa syksyllä 2012. Suomessa ei yhteiskuntatieteissä ole ollut tapana palkita tutkimukseen osallistumisesta. Käyttäytymis- ja neurotieteellisissä tutkimuksissa ei kuitenkaan ole tavatonta tuntipalkkion maksaminen tai

elokuvalippujen lahjoittaminen tutkittaville. Tutkimukseen osallistumisesta palkitseminen, esimerkiksi aineistonkeruun jälkeen arvottavat tavarapalkinnot, on yleistynyt myös yhteiskuntatieteellisissä kyselytutkimuksissa.

Lahjakortit ovat varmasti vaikuttaneet siihen, että tutkimus on otettu myönteisesti vastaan. Ei ollut harvinaista, että kirjoitukseen oli lisätty maininta siitä, että lahjakortti tuli tarpeeseen. Koska rahallinen kannustin annettiin kaikille, on kirjoittajilla tällä kertaa ollut yksi syy vähemmän tuottaa kunniallisen köyhän tarinoita. Niitä olikin nyt vähemmän, vaikka on mahdotonta sanoa, johtuiko tämä kaikkien palkitsemisesta vai siitä, että aineistoa kerännyt tutkija koettiin tuttavaksi.

Aineistonkeruun myötä ilmeni joitakin viitteitä siitä, että kirjoitetut tekstit olivat siloteltuja versioita todellisuudesta. Nainen soitti pari viikkoa kirjeen lähettämisen jälkeen kertoakseen, ettei arki aivan niin hienosti suju kuin hän kirjoituksessaan antoi ymmärtää. He olivat puolisonsa kanssa kyllä saaneet säästettyä puolisolle polkupyörän, mutta heillä ei ollut varaa viikoittaiseen saunavuoroon, mistä soittaja tuntui hieman kärsivän. Vastaavanlaisia soittoja ja tarkennuksia tuli muutamia.

Haastattelutilanteissa ilmeni, että joidenkuiden kirjoituskilpailuun osallistuneiden alkoholinkäyttö oli runsasta, vaikka tämä ei vuoden 2006 kirjoituksessa käynytkään ilmi. Yhtä haastattelua jouduttiin toistuvasti siirtämään, kunnes sitten haastateltavan erään iltaöisen puhelun jälkeen se yksissä tuumin peruttiin. Eräs haastattelutilanne oli vaikea, koska naisen alkoholisoitunut elämänkumppani örisi taustalla. Kirjoituksesta ei käynyt ollenkaan ilmi naisen kamppailu alkoholin kanssa, jonka hän hieman alistuneesti ja oma-aloitteisesti sitten haastattelussa myönsi.

Kirjoituskutsu tavoitti todennäköisesti parhaiten paikallaan pysyneet ihmiset, pääasiassa ikääntyneet ja perheelliset. Osa muuttaneista on rajautunut jo aineistonkeruun valmisteluvaiheessa, jos muuttaneen henkilöllisyyttä ei ole pystytty varmistamaan. Aineiston keski-ikäisissä naisissa painottuvat 50 vuotta lähentelevät tai sen ylittäneet naiset, joiden lapset aloittelivat itsenäistä elämää tai olivat jo muuttaneet toisaalle. Varhaiskeski-ikäisten naisten kirjoituksia on vähemmän. Myönteinen tulkinta heidän kirjoitustensa puuttumisesta on, että he ovat valmistuneet opiskeluistaan ja löytäneet työelämästä paikkansa. Lahjakortti ei ole ehkä riittävästi motivoinut heitä kirjoittamaan, koska raha riittänee muutoinkin eikä aikaa ole tarpeeksi. Joitakin tämän ikäryhmän naisten kirjoituksia aineistoon toki mahtuu: useimmat niistä ovat olettamuksemme mukaisia selviytymistarinoita.

Aineisto sisältää niukasti alle 30-vuotiaiden kertomuksia. Nuoret eivät ehkä aina miellä itseään köyhäksi, vaikka tulojen ja varallisuuden perusteella sitä olisivatkin, sillä he saattavat pitää tilannettaan väliaikaisena. Jotkut tosin ovat jo saattaneet sopeutua ajatukseen jatkuvasta epävarmuudesta työuri-

en pirstoutuessa (myös Standing 2010). Alkuperäinen kirjoituspyyntö ”miten köyhyys on tullut elämään” saatettiin tulkita tarkoittavan pysyvämpää köyhyyttä. Lisäksi vanhemmilla ihmisillä on useammin aikaa paneutua kirjoittamiseen.

Kun KDR:n aineiston ensimmäisiä kirjoituksia verrattiin Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä -aineistoon, havaittiin diakoniarahaston kautta tulleiden kirjoitusten olevan hyvin suppeita. Lisäksi diakoniarahaston kautta haastatelluista ihmisistä huomattavan iso osa kertoi keskittymis- ja tarkkaavaisuusongelmistaan. Näitä erilaisen oppijuuden ongelmia käsiteltiin toki Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä II -seuranta-aineistossakin mutta vähemmän. Sen sijaan kirjoituskilpailuaineistoon perustuvissa teksteissä pistää silmään selkeä kirjallinen lahjakkuus. Arviolta kymmenesosa kertoo julkaisseensa omakustanteena kirjan. Muutakin lahjakkuutta ilmenee: joukossa on muun muassa näyttelyjä pitäneitä kuvataiteilijoita. Luovien ihmisten tarinoissa peilataan erityisesti omien elämäntilanteiden ja nykyisen köyhyyden välistä suhdetta. Niukkuuden aiheuttamista harmeista ei niistäkään arastella kertoa.

KDR:n aineistossa painottuivat velkatarinat siitä yksinkertaisesta syystä, että avustushakemukset liittyivät usein velkojen uudelleenjärjestelyihin. Näitä tarinoita löytyi toki kirjoituskilpailuaineistostakin, mutta ei aivan yhtä laajasti.

Reetta Ruokonen (2007) on luonnehtinut, että kirjoituskilpailuun osallistuneiden tekstit ovat ”hyväosaisten köyhien” kirjoittamia. Hyväosaisuus tarkoittaa tässä yhteydessä sitä, että vaikka kirjoittajat ovat pienituloisia, he ovat kuitenkin kirjoittamiseen pystyviä ihmisiä eli heillä ei esimerkiksi ole kirjoittamista häiritseviä neurologisia vaikeuksia tai vakavaa päihdeongelmaa, ja että heillä on kirjoittamistarvikkeet sekä paikka missä kirjoittaa.

Seuranta-aineistossa ”hyväosaisuus” oletettavasti korostuu erityisesti siksi, että kirjoituskutsussa puhumme selviytymisestä ja pärjäämisestä. Todennäköisesti uuteen kirjoituspyyntöön tarttuivat pääasiassa naiset, koska he muodostivat myös vuoden 2006 kirjoituskilpailun enemmistön. Lisäksi miesten teksteistä useita rajautui seuranta-aineiston ulkopuolelle, koska miehet muistelivat naisia useammin lapsuuden köyhyyttä. Uusi seuranta-aineisto antaa siis rikkaan kuvan naisten selviytymiskeinoista. Tuloksia on tulkittava varoen ja sukupuoli huomioon ottaen, etenkin kun tiedetään selviytymiskeinojen vaihtelevan ainakin jossakin määrin sukupuolen mukaan (esim. Lähteenmaa ja Siurala 1991).

4.3 Tutkimusetiikka ja yhteiskunnallinen vaikuttavuus

Aivan tutkimushankkeen alkumetreilla tutkimusryhmä otti yhteyttä Tiede, taide ja köyhä kansarykeen ja kysyi heidän kantaansa seuranta-aineiston keräämiseksi. Lupa seuranta-aineiston keruuseen kysyttiin myös Juha Mikkoselta ja Meri Larivaaralta, jotka hallinnoivat alkuperäistä Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä -aineiston 850 kirjoituksen kokoelmaa.

Seuranta-aineiston keruu alkoi vuoden 2012 huhtikuussa, kun Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen tutkimuseettinen toimikunta oli kahden lisäselvityspyynnön jälkeen 1.3.2012 kokouksessaan antanut tutkimusluvan. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos pyysi lisäselvitystä erityisesti tutkimuksen yhteydessä syntyvästä henkilörekisteristä, koska vuonna 2006 kerätty kirjoituskilpailuaineisto muodosti nimi- ja osoiterekisterin. Tietoturvaohjeiden mukaan alkuperäinen kirjoitusaineisto on pitänyt tuhota, kun se on saatettu sähköiseen muotoon ja arkistoitu.

Tutkimuseettistä arviota pyydettiin myös Helsingin yliopiston ihmistieteiden ennakoarvioinnin toimikunnalta, joka kuitenkin 16.4.2012 keskeytti käsittelyn kuultuaan Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen jo myöntäneen luvan. Se katsoi, ettei asiaa tarvinnut käsitellä kahdessa toimikunnassa. Tutkimuseettistä kantaa kysyttiin myös Yhteiskuntatieteelliseltä tietoarkistolta, jonka näkemyksen mukaan vuoden 2006 kirjoituskilpailuilmoituksessa olisi pitänyt ilmoittaa myös mahdollisesti tulevasta seuranta-aineiston keruusta. Tietoarkisto kuitenkin tulkitsi, että tutkimuseettisesti tulee ottaa huomioon myös se, että kyseessä olisi ainutlaatuinen ja arvokas yhteiskunnallinen aineisto.

Tutkimusryhmän tutkija Anna-Maria Isola esitteli seuranta-aineistoa Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen ja Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston järjestämässä Sosiaali- ja terveystieteen tietovarannot kansallisten tietovarantojen kentässä -seminaarissa huhtikuussa 2012. Yleisössä istunut tietosuojavaltuutettu otti puheeksi osoiterekisteriin mahdollisesti liittyvät ongelmat, mutta ei katsonut asian jatkokäsittelyä tarpeelliseksi.

Vuonna 2012 kerätty alkuperäinen kirjoitusaineisto osoiterekistereineen on henkilötietolain mukaisesti tuhottu sitä mukaa, kun käsin kirjoitetut kertomukset on litteroitu ja kun aineistonkeruuseen osallistuneille oli lähetetty heille luvatut lahjakortit ja 1.10.2012 Kirkkohallituksessa arvotut kylpylälomat. Voittajien nimiä ei julkistettu muuta kuin tutkimusryhmän jäsenten ja virallisen valvojan, osastojohtajan sihteeri Tuija Korvan kuullen.

Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä II -aineistot on arkistoitu Yhteiskuntatieteelliseen tietoarkistoon, joka on puhdistanut aineistosta kolmansien osapuolien nimet niin, että näiden henkilöiden yksityisyyden suoja säilyy.

Lähetimme uuden kirjoituspyynnön mukana vuoden 2006 kirjoituksen. Joissakin tapauksissa kirjoittaja oli kuollut tai oli ikääntymisen tähden niin huonossa kunnossa, ettei hän pystynyt kirjoittamaan. Tällaisissa tapauksissa joku omaisista oli avannut kirjeen ja saanut käsiinsä alkuperäisen kirjoituksen. Kirjoitukset saattavat sisältää arkaluontoisia asioita, jopa perhesalaisuuksia. Näissä tapauksissa, joissa kirjoittajan omaiset lukivat alkuperäisen kirjoituksen, ei tällaisia seikkoja tullut ilmi. Tulevaisuudessa vastaaventyypisiä aineistonkeruita varten toimivampi ja varmempi keino olisi vasta kirjoittajan pyynnöstä lähettää alkuperäinen teksti kirjoittajalle.

Toivomme aineistoa hyödyntävien tutkijoiden käyttävän aikaa tutkimuseettisiin pohdintoihin tuloksista raportoitaessa. Kyseessä on aineisto, joka on kerätty, jotta köyhien ihmisten asema parantuisi. Aineiston käyttötarkoituksessa on kysymys myös luottamuksesta: aineiston tuottajat uskovat, että he ovat antaneet äänensä hyvälle asialle.

Lähteet

Allardt E. Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Helsinki: WSOY, 1976.

Allardt E. Having, loving, being. An alternative to the Swedish model of welfare research. Julkaisussa: Nussbaum M, Sen A, toim. The quality of life. Oxford: Clarendon Press, Studies in development economics, 1993: 88–94.

Attree P. Parenting support in the context of poverty. A meta-synthesis of the qualitative evidence. *Health & Social Care in the Community* 2005; 13 (4): 330–337.

Ayalon O. Selviydy! Yhteisön tuki ja selviytyminen. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliitto, 1995.

Cook KE. Social support in single parents' transition from welfare to work. Analysis of qualitative findings 1. *International Journal of Social Welfare* 2012; 21 (4): 338–350.

Cunningham PJ, Miller C, Cassil A. Living on the edge. Health care expenses strain family budgets. Washington, DC: Center for Studying Health System Change, Research brief, Findings from HSC No. 10, 2008.

DeBord K, Canu RF, Kerpelman J. Understanding a work-family fit for single parents moving from welfare to work. *Social Work* 2000; 45 (4): 313–324.

- Diener E. New findings and future directions for subjective well-being research. *American Psychologist* 2012; 67 (8): 590–597.
- Diener E, Sapyta JJ, Suh E. Subjective well-being is essential to well-being. *Psychological Inquiry* 1998; 9 (1): 33–37.
- Domínguez S, Watkins C. Creating networks for survival and mobility. Social capital among African-American and Latin-American low-income mothers. *Social Problems* 2003; 50 (1): 111–135.
- Edin K, Lein L. Work, welfare, and single mothers' economic survival strategies. *American Sociological Review* 1997; 62 (2): 253–266.
- Elm Larsen J, Andersen J. Coping strategies in low income households in Denmark. Do lower levels of social assistance improve labor market inclusion? Paper presented at the 26th conference of the Nordic Sociological Association 2012 Trust and social change, University of Iceland, Reykjavik. 2012.
- Falk R. Empowerment as a process of evolving consciousness. A model of empowered caring. *Advances in Nursing Science* 2001; 24 (1): 1–16.
- Farber N, Miller-Cribbs J, Reitmeier MC. Kin networks in the South. A comparison of low-income, rural African-American and white women. *Rural Social Work & Community Practice* 2005; 10 (1): 52–62.
- Folkman S, Lazarus R,S., Dunkel-Schetter C, DeLongis A, Gruen R,J. Dynamics of a stressful encounter. Cognitive appraisal, coping, and encounter outcomes. *Journal of Personality and Social Psychology* 1986; 50 (5): 992–1003.
- Gazso A. Balancing expectations for employability and family responsibilities while on social assistance. Low-income mothers? Experiences in three Canadian provinces. *Family Relations* 2007; 56 (5): 454–466.
- Gosling VK. 'I've always managed, that's what we do.' Social capital and women's experiences of social exclusion. *Sociological Research Online* 2008; 13 (1): 19–19.
- Habarth JM, Graham-Bermann S, Bermann EA. Coping in context. Community and natural resources in low-income women's environments. *Environment & Behavior* 2009; 41 (2): 205–232.
- Hagfors R, Kajanoja J. Hyvän kehän teoria ja sosiaaliset mahdollisuudet. Julkaisussa: Hiilamo H, Saari J, toim. Hyvinvoinnin uusi politiikka. Johdatus sosiaaliin mahdollisuuksiin. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu, Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisu A Tutkimuksia 27, 2010: 107–132.
- Hamilton K. Low-income families and coping through brands. Inclusion or stigma? *Sociology* 2012; 46 (1): 74–90.
- Heflin C, London AS, Scott EK. Mitigating material hardship. *Sociological Inquiry* 2011; 81 (2): 223–246.
- Helne T, Hirvilampi T, Laatu M. Sosiaalipolitiikka rajallisella maapallolla. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 2012.

Hiilamo H, Hänninen S, Kinnunen K. Huono-osaisuuden ja sairastavuuden kytkennästä diakonian asiakkailla. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 2011; 48 (1): 4–21.

Hirstiö-Snellman P. Kirkon katastrofirahaston toiminnan vaikuttavuus. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus, Sarja C 56, 2000.

Hirvilampi T. Kohti ympäristösosiaalipoliitikkaa. *Janus* 2009; 17 (3): 269–277.

Hirvilampi T, Massa I. Ympäristösosiaalipoliitikan lähtökohtia. Julkaisussa: Massa I, toim. *Vihreä teoria. Ympäristö yhteiskuntateoriassa*. Helsinki: Gaudeamus, 2009: 102–129.

Hyväri S. Vallattomuudesta vastuuseen. Kokemuksen politiikan sankaritarinoita. Helsinki: Tietosanoma, Vankeinhoiton koulutuskeskuksen julkaisuja 3, 2001.

Iivari J. Diakoniarahastot myrskynsilmissä. Tutkimus kirkon diakoniarahaston ja Helsingin seurakuntayhtymän kriisirahaston asiakkaista. Julkaisussa: Heikkilä M, Karjalainen J, Malkavaara M, toim. *Kirkonkirjat köyhyydestä*. Helsinki: Kirkkopalvelut, Kirkkopalvelujen julkaisuja 5, 2000: 291–309.

Isola A, Larivaara M, Mikkonen J. Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä. Helsinki: Avain, 2007.

Juntunen E, Grönlund H, Hiilamo H. Viimeisellä luukulla. Tutkimus viimesijaisen sosiaaliturvan aukoista ja diakoniatyön kohdentumisesta. Helsinki: Kirkkohallitus, Suomen ev.lut. kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 7, 2006.

Kerätär R, Karjalainen V. Pitkäaikaistyöttömillä on runsaasti hoitamattomia mielenterveyshäiriöitä. *Suomen Lääkärilehti* 2010; 65 (45): 3683–3690.

Kinnunen K, toim. *Sairas köyhyys. Tutkimus sairauteen liittyvästä huono-osaisuudesta diakoniatyössä*. Helsinki: Kirkkohallitus, 2009.

Kirkon diakoniarahaston toimintakertomus 2007. Helsinki: Kirkkohallitus, 2007.

Knuuti U. Matkalla marginaalista valtavirtaan. Huumeiden käytön lopettaneiden elämäntapa ja toipuminen. Helsinki: Helsingin yliopisto, Yhteiskuntapolitiikan laitoksen tutkimuksia 1, 2007.

Kokkonen J. Lapsena pitkäaikaisia sairauksia sairastaneiden nuorten aikuisten sosiaalinen ja psyykinen selviytyminen sekä somaattinen ennuste. Turku: Kela, Julkaisuja ML 117, 1992.

Laine T, Hyväri S, Vuokila-Oikkonen P. *Syrjäytymistä vastaan sosiaali- ja terveysalalla*. Helsinki: Tammi, 2010.

Lazarus RS, Folkman S. *Stress, appraisal and coping*. New York, NY: Springer, 1984.

Lindroos I. *Yksinelävien köyhien selviytyminen. Merkityksellisyyttä ja tulevaisuudenodotuksia*. Helsinki: Helsingin yliopisto, Yhteiskuntapolitiikan laitos, 2008.

- Lähteenmaa J, Siurala L. Nuoret ja muutos. Helsinki: Tilastokeskus, Tilastokeskuksen tutkimuksia 177, 1991.
- Martin-Breen P, Anderies MJ. Resilience. A literature review. New York, NY: Rockefeller Foundation, 2011.
- Maupin AN, Brophy-Herb H, Schiffman RF, Bocknek EL. Low-income parental profiles of coping, resource adequacy and public assistance receipt. Links to parenting. *Family Relations* 2010; 59 (2): 180–194.
- Michalski JH. The economic status and coping strategies of food bank users in the greater Toronto area. *Canadian Journal of Urban Research* 2003; 12 (2): 275–298.
- Mikkonen J, Typpö A, toim. Rikas runo. Sanoja köyhyydestä. Helsinki: Avain, 2009.
- Nihti H. Aina on jaksettava. Köyhyys yksinhuoltajaäitien arjessa. Helsinki: Helsingin yliopisto, Yhteiskuntapolitiikan laitos, 2008.
- Notkola V, Pitkänen S, Tuusa M, ym. Nuorten syrjäytyminen. Tietoa, toimintaa ja tuloksia? Helsinki: Eduskunta, Tarkastusvaliokunnan julkaisu 1, 2013.
- Payne YA. Site of resilience. A reconceptualization of resiliency and resilience in street life-oriented black men. *Journal of Black Psychology* 2011; 37 (4): 426–451.
- Poppe C. Into the debt quagmire. How defaulters cope with severe debt problems. Oslo: University of Oslo, Series of dissertations submitted to the Faculty of Social Sciences 124, 2008.
- Prenovost MA, Youngblood DC. Traps, pitfalls, and unexpected cliffs on the path out of poverty. *Poverty and Public Policy* 2010; 2 (2): 53–82.
- Putnam R. Bowling alone. The collapse and revival of American community. New York, NY: Simon & Schuster, 2000.
- Rönkä A. Nuoren aikuisen sosiaalinen selviytyminen. Katsaus kirjallisuuteen. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Psykologian laitoksen julkaisuja 319, 1992.
- Roos JP. Suomalainen elämä. Tutkimus tavallisten suomalaisten elämäkerroista. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 454, 1987.
- Ruokonen R. Perheiden kokemuksia köyhyydestä. Nälkää, häpeää ja selviytymistä. Helsinki: Helsingin yliopisto, Sosiaalipsykologian laitos, 2007.
- Russell C, Porter M. Single older men in disadvantaged households. Narratives of meaning around everyday life. *Ageing International* 2003; 28 (4): 359–371.
- Sen A. Poor, Relatively speaking. *Oxford Economic Papers* 1983; 35 (2): 153–169.
- Sen A. Development as freedom. Oxford: Oxford University Press, 1999.

Standing G. *Work after globalization. Building occupational citizenship*. Cheltenham: Edward Elgar, 2010.

Staszýnska KM, Zagórski K. Strategies of family adaptation to material conditions in Polish local communities. *International Journal of Sociology* 2010; 40 (1): 19–60.

Thompson M, Wildavsky A. A poverty of distinction. From cultural homogeneity to heterogeneity in the classification of poor people. *Policy Sciences* 1986; 19 (2): 163–199.

Liite 1. Kirjoituskutsu I

Hyvä Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä -kirjoituskilpailun osallistuja,

kirjoitit kuusi vuotta sitten Tiede, taide ja köyhä kansa ry:n järjestämään Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä -kirjoituskilpailuun. Olin yksi kirjoituskilpailun järjestäjistä. Teen nyt tutkimusta köyhien ihmisten selviytymisestä ja olen kiinnostunut siitä, miten sinä ja perheesi olette pärjänneet kuuden viime vuoden aikana. Tämän kirjeen lähettämiseksi etsin yhteystietosi alkuperäisestä kirjoituksestasi vuodelta 2006 ja käytin lisäksi väestörekisterin osoitepalvelua. Olen käsitellyt antamiasi yhteystietojasi luottamuksellisesti.

Pyydän Sinua kirjoittamaan selviytymisestääsi omin sanoin:

Mitä sellaista, jonka ajattelet olevan pärjäämisesi kannalta tärkeää, on tapahtunut? Millaisia ylä- ja alamäkiä olet kokenut kuuden vuoden aikana? Mistä olet saanut tukea? Voit pohtia tilannettasi esimerkiksi työn, perheen, harrastusten, terveyden, elinolojen ja jaksamisen kannalta. Kirjoita, vaikka tuntisit selviytymisen ja pärjäämisen olevan vaikeaa.

Jos kirjoittaminen tuntuu työläältä, haastattelen Sinua mielelläni. Lähetä siinä tapauksessa sähköposti, tekstiviesti tai soita minulle.

Tämä kirje lähetetään noin puolelle niistä, jotka osallistuivat Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä - kirjoituskilpailuun. Olen liittänyt vuoden 2006 kirjoituksesi mukaan muistin virkistykseksi. Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Voit keskeyttää tutkimukseen osallistumisesi milloin tahansa.

Kiitokseksi kaikille kirjoittaneille ja haastatelluille lähetän 20 euron lahjakortin S-ryhmän, Citymarketin tai Tradekan liikkeisiin viikoilla 29 ja 32. Lisäksi tutkimukseen osallistuneiden kesken arvotaan kolme kahden vuorokauden kylpylälomaa. Kylpylälomat arvotaan ja voittajille ilmoitetaan henkilökohtaisesti syyskuussa 2012.

Teen tutkimusta Helsingin yliopistolla. Sen lisäksi kuulun Kuka kuuntelee köyhää -verkostoon. Tutkimusryhmääni kuuluu tutkijoita Terveyden ja hyvinvoinnin laitokselta, Kansaneläkelaitokselta ja Kirkkohallituksesta.

Vastaa mielelläni kysymyksiin ja kiitän lämpimästi osallistumisestasi.

Anna-Maria Isola, tutkija Syrjäytymisestä selviytymiseen Suomessa -tutkijaryhmästä

Puh. 046 810 3877

Anna-maria.isola@helsinki.fi

KÄÄNNÄ

Kirjoitusohjeet

- Voit kirjoittaa käsin tai koneella. Lähetä tekstisi 31.7.2012 mennessä sähköpostin liitetiedostona osoitteeseen anna-maria.isola@helsinki.fi tai käsin kirjoitettu teksti osoitteeseen Anna-Maria Isola, PL 18, 00014 Helsingin yliopisto.
- Liitä kirjoitukseesi nimesi ja osoitteesi lahjakortin lähettämistä varten. Kerro, haluatko lahjakortin S-ryhmän, Keskon vai Tradekan liikkeisiin.
- Laita kirjoituksen alkuun nimimerkkisi (tai niin halutessasi oma nimesi) ja tiedot sukupuolestasi, iästäsi, ammatistasi tai entisestä ammatistasi.
- Kirjoituksen suosituspituus on 2 – 10 liuskaa. Pienet ja lyhyetkin kirjoitukset ovat tärkeitä!

Vuonna 2006 kirjoittamasi teksti ”Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä” -kirjoituskilpailuun on arkistoitu Yhteiskuntatieteelliseen tietoaarkistoon nimelläsi tai nimimerkilläsi ilman yhteystietoja. Kilpailun kirjoituksia on hyödynnetty useissa köyhyyttä koskevissa tutkimuksissa.

Saatuani kirjoituksesi tai haastattelusi yhdistän sen vuoden 2006 kirjoitukseesi. Sen jälkeen tuhoan henkilö- ja osoitetietosi.

Poistettuani ensin haastattelustasi tai kirjoituksestasi nimi- ja osoitetiedot aineistoa käyttävät minun lisäksi Syrjäytymisestä selviytymiseen -hankkeen tutkijat. Tutkimushankkeen päätyttyä kirjoituksesi tai haastattelusi arkistoidaan Yhteiskuntatieteelliseen tietoaarkistoon www.fsd.uta.fi tieteellistä tutkimus- ja opetuskäyttöä varten ilman osoitetietojasi. Arkistoituja kirjoituksia käyttäviltä edellytetään aineiston käyttöä koskeva käyttöehtositoumus.

Syrjäytymisestä selviytymiseen -kirjoituskilpailua ja -tutkimushanketta tukevat:

Tiede, taide ja köyhä kansa ry, Kansaneläkelaitos, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Kirkkohallitus, Diakonia-ammattikorkeakoulu, Työttömien ay-jäsenten tukiyhdistys ry, Kaisankoti, Solaris-lomat

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tutkimuseettinen on käsitellyt tutkimushankkeen eettiset kysymykset ja antanut tutkimusluvan 1.3.2012.

Liite 2. Kirje diakoniatyöntekijöille

Hyvä diakoniatyöntekijä!

Teemme tutkimusta syrjäytymisestä selviytymisestä. Olemme kiinnostuneita siitä, miten vuosina 2007–2008 ahdingossa olleet ja Kirkon diakoniarahastosta avustusta hakeneet henkilöt ja perheet ovat pärjänneet avustuksen hakemisen jälkeisinä vuosina. Tutkimus antaa tietoa ihmisten omista selviytymiskeinoista ja diakonian roolista selviytymisessä.

Pyydämme Sinua olemaan yhteydessä niihin nykyisiin tai entisiin asiakkaisiisi, jotka ovat hakeneet avustusta Kirkon diakoniarahastosta vuosina 2007–2008. *Toivomme Sinun välittävän heille liitteenä olevan kirjeen.* Autamme tarvittaessa yhteystietojen tarkistamisessa. Tutkimukseen osallistuminen on tietenkin vapaaehtoista sekä asiakkaillesi että Sinulle.

Haastattelisimme asiakkaitasi. Ohjeet haastattelusta sopimiseksi löytyvät kirjeestä. Jos haluat antaa asiantuntijänäkökulmasta palautetta asiakkaidesi selviytymisestä, esimerkiksi kertoa yksittäisen selviytymistarinan, otamme mielihyvin vastaan kirjoituksesi.

Haastatteluissa esille tulevat tiedot ovat täysin luottamuksellisia ja jäävät hankkeessa mukana olevien tutkijoiden käyttöön. Tutkimuksen tulokset julkaistaan siten, että ei voi tunnistaa.

Syrjäytymisestä selviytymiseen Suomessa -tutkimushankkeessa ovat mukana Kansaneläkelaitos, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos ja Kirkkohallitus. Hanketta tukevat Diakonia-ammattikorkeakoulu, Tiede, taide ja köyhä kansa ry, Tatsi ry, Kaisankoti ja Solaris-lomat. Kaikille haastatelluille diakonian asiakkaille lähetetään 20 euron lahjakortti S-ryhmän tai Tradekan liikkeisiin, ja he ovat mukana kolmen kylpyläviikonlopun arvonnassa.

Tutkimushankkeen kotisivut löytyvät osoitteesta <http://www.selviytyminen.fi>

Tiina Saarela
Puh. 050 344 8573
tiina.saarela@evl.fi

Anna-Maria Isola
Puh. 040-142 4895
anna-maria.isola@evl.fi

Asiakkaasi/asiakkaittesi tiedot ovat kääntöpuolella

Liite 3. Tutkimuspyyntö Diakoniarahaston asiakkaille

Hyvä vastaanottaja!

Lähestymme Sinua, koska tutkimme ”Syrjäytymisestä selviytymiseen Suomessa” -hankkeessa köyhien tai hetkellisesti vaikeassa taloudellisessa tilanteessa eläneiden ihmisten selviytymistä. Pyysimme diakoniatyöntekijäsi toimittamaan tämän kirjeen Sinulle, koska olet hakenut avustusta Kirkon diakoniarahastosta vuosina 2007–2008.

Olemme kiinnostuneita siitä, miten Sinä olet ja läheisesi olette pärjänneet avustuksen hakemisen jälkeisinä vuosina. Siksi haluaisimme haastatella Sinua siitä, mitä pärjäämisesi kannalta tärkeää on tapahtunut: Millaisia ylä- ja alamäkiä olet kokenut viimeisten vuosien aikana? Mistä olet saanut tukea? Miten tunnet elämän sujuvan esimerkiksi työn, perheen, harrastusten, terveyden, elinolojen ja jaksamisen kannalta. Haluamme haastatella Sinua, vaikka tuntisit selviytymisen ja pärjäämisen olevan vaikeaa.

Jos haluat osallistua tutkimukseemme, ota meihin yhteyttä puhelimitse, sähköpostitse tai kirjeitse 20.7.2012 mennessä. Yhteystiedot ovat tämän kirjeen lopussa. Vaihtoehtoisesti voit antaa luvan diakoniatyöntekijälle, että hän saa ilmoittaa yhteystietosi, niin otamme Sinuun yhteyttä.

Haastattelut käsitellään luottamuksellisesti ja ne ovat vain tämän tutkimuksen käytössä. Tulokset julkaistaan siten, että Sinua ei voi niistä tunnistaa. Voit milloin tahansa lopettaa osallistumisesi tutkimukseen.

Kiitokseksi annamme haastatelluille henkilöille 20 euron lahjakortin päivittäistavaraliikkeeseen. Lisäksi tutkimushankettamme tukevat tahot ovat lahjoittaneet kolme kylpyläviikonloppua, jotka arvomme haastateltujen kesken syksyllä 2012.

Tutkimusryhmäämme kuuluu tutkijoita Kirkkohallituksesta, Terveyden ja hyvinvoinnin laitokselta, Kansaneläkelaitokselta ja Helsingin yliopistosta.

Lisätietoja:

<http://www.selviytyminen.fi>

Anna-Maria Isola, tutkija

anna-maria.isola@evl.fi

Puh. 040 142 4895

PL 185, 00161 Helsinki

Tiina Saarela, työalasihteeri

tiina.saarela@evl.fi

Puh. 050 344 8574

Käännä

Syrjäytymisestä selviytymiseen -kirjoituskilpailua ja -tutkimushanketta tukevat:

Tiede, taide ja köyhä kansa ry

Kansaneläkelaitos

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Kirkkohallitus

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Työttömien ay-jäsenten tukiyhdistys ry

Kaisankoti

Solaris-lomat

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen tutkimuseettinen toimikunta ja kirkon diakoniarahasto ovat käsitelleet tutkimushankkeen eettiset kysymykset ja antaneet tutkimusluvan, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 12.3.2012 ja kirkon diakoniarahasto 15.9.2011.

Liite 4. Haastattelurunko

Tutkimme Syrjäytymisestä selviytymiseen Suomessa -tutkimushankkeessa sitä, miten suomalaiset ovat pärjänneet erilaisten vaikeuksien keskellä. Paljon on tutkittu, mistä vaikeudet ja pienituloisuus johtuu, mutta vähemmän sitä, miten niistä selviydytään.

Mitä selviytyminen tai pärjääminen Sinulle tarkoittaa?

Voitko hahmottaa elämäsi tällaisesta selviytymisen näkökulmasta lapsuudesta alkaen?

Miten tunnet pärjänneesi/selviytyneesi viimeisenä viitenä/kuutena vuotena?

Mitä pettymyksiä ja/tai ilon aiheita viimeisiin vuosiin on sisältynyt?

Mistä olet iloinnut viime vuosina? Mikä on saanut sinut onnelliseksi?

Kertoisitko ihmissuhteistasi?

Kuka kuuntelee Sinua vaikeuksien keskellä?

Mistä haaveilet ja unelmoit?

Millaisena näet tulevaisuutesi?

Teemoja käsiteltäväksi: työ, perhe, opiskelu, koulutus, harrastukset, lemmikit, luonto, henkisyys, läheiset ihmissuhteet, muut sosiaaliset kontaktit, terveys ja sairaus, ravinto, elinolot, jaksaminen, tuki, sosiaaliturva, kolmas sektori, oman arvon tunto, tyytymättömyys/tyytyväisyys, vaikuttamismahdollisuudet, usko, uskonto, hengellisyys, kirkko, turva, toivo, luottamus, yhteisö, hyväksyminen